

XOREOGRAFIYA SAN'ATINING O'ZIGA XOS O'QITISH METODLARI

Madinaxon Sharobiddinova

O'zDSMIFMF Xoreografiya jamoalar rahbari 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbari: O'zDSMIFMF direktori

professor

Gapurov Mirmuxsin Kamoldinovich

Anatatsiya: *Maqola mazmuni asosan xoreografiya ustozlari, o'z kasbining mutaxassislari haqida yuritilgan. Ustoz va shogirt ananalariga asoslangan bo'lib, ularning o'qish va o'qitish metodlari haqida maqolada yoritib berilgan. Maqolada asosan usroz va shogirt ananalari asnosi haqida keng ma'noda yoritilishga harakat qilingan va xoreografiya san'atining milliy va zamonaviy o'qitish metodlari haqida ko'plab ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *ustoz va shogirt, anana, metod, xoreografiya, raqs, ta'lim, tarbiya, uslub, milliylik, harakat, ko'nilma, maqsad.*

Xoreografiyaning asosi bo'lgan, deyarli uch asr mobaynida shakllanib, natijada qat'iy bir tizimga ega bo'lgan harakatlar majmui - bu klassik raqs maktabi va uning ta'lim metodikasini bugungi kunda butun dunyo tan olgan metodikadir. Klassik raqs fanining asosiy maqsadi raqs ijrochisining tanasini rivojlantirib, harakatlarni erkin bajarishga o'rgatish hisolanadi. Qaddi-qomatni to'g'ri shakllantiradi, koordinatsiya, egiluvchanlikdan tashqari ijodiy fikrlashni, raqs ijrosi madaniyatini shakllantiradi. Shu sababdan global Internet tarmog'idan foydalangan holda o'quv jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish, talabaning shaxsiy va kasbiy axborot maydonini loyihalash, mahoratni oshirib borish, ushbu fanni o'qitishning eng zamonaviy uslublarini izlash, ishlab chiqish va amalda qo'llash zarur. Shuningdek, «Jahon xalqlari raqslari», «Tarixiy-maishiy raqslar», «Zamonaviy raqslar», «Raqs sahnalashtirish» kabi fanlarni o'qitishda ham bunga e'tibor qaratish lozim. Ayniqsa, xoreografiyaga tegishli o'quv fanlarini o'qitishning zamonaviy ehtiyojlardan biri malakali pedagog va uning ijodiy hamkori bo'lgan konsertmeysterdir. Xoreografiyaning ta'lim berish sohasi asosan amaliy ijro bilan bog'liq bo'lganligi sababli, mutaxassislar ba'zi bir muammolarga duch keladilar. Masalaning bir tomoni shundaki, mashg'ulotlar davomida bir vaqtning o'zida o'qituvchi ta'lim berish va talaba ta'lim olishdek «ijod qilishi» jarayonini o'taydi. Bunda o'qituvchining ijodiy ishi unumli va sifatli bo'lishida unga konsertmeyster va talabaning munosabati, bilimi va ruhiy holati katta ta'sir etadi. Pedagog va konsertmeyster doim ijodiy hamkorlikda bo'lib, har bir mashg'ulotning maqsadi, xoreografik va musiqiy jihatlarini talabaga tushuntirishlari kerak. Musiqa raqsning milliy koloriti, xarakteri, harakatlar ijrosiga mos kelishi kerak. To'g'ri tanlangan musiqa talabalarda nafaqat ritmi, balki musiqiylik va ijodiy didni ham o'stiradi. Shu asnosda O'zbekistonda xoreografiya va milliy raqs san'atida tub o'zgarishlarga erishildi. Oliy ta'limning dolzarb masalalaridan biri bo'lgan xoreografiya fanini o'qitishning

zamonaviy talab va ehtiyojlaridan kelib chiqib, Prezident farmoni bilan 1997-yilda «Toshkent tanlangan musiqa talabalarda nafaqat ritmni, balki musiqiylik va ijodiy didni ham o'zlashtiradi».

Prezident farmoni bilan 1997-yilda «Toshkent davlat milliy raqs va xoreografiya oliy maktabi» tashkil qilinganidan so'ng, bunga xoreografiya bilim yurti va Toshkent davlat madaniyat instituti tasarrufidagi «Xoreografiya» bo'limi birlashtirildi. Hozirgi kunda TDMM va XOMda litsey, kollej va institut faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Eng qovonarlisi shuki, 2013-2014 - o'quv yilida magistratura bo'limi tashkil etilib, unda ikki mutaxassislik bo'yicha talabalar qabul qilindi. O'zbek madaniyati taraqqiyotida raqs san'ati hamisha salmoqli o'rin egallab kelgan. U hamisha o'sishda, izlanishda, harakatda bo'lgan va bundan keyin ham shunday bo'laveradi. O'zbek xalqi raqsni sevadi va hurmatko'rsatadi. San'atning aynan mana shunday shaklida xalq xarakteri ochiladi.

So'nggi yillarda farovon va ozod hayotimizni, baxtiyor yoshlikni, chin sevgi, sadoqat va hushchaqchaqlikni tarannum etuvchi zamonaviy, dilbar raqslar, avlod-ajdodlarimizning hayoti, urf-odatlarini yana yangi avlodga yetkazib berayotgan folklor raqslari ko'paydi. Ularda zamonaviylik bilan birga milliy ruh hamohang ifodalanishi raqs san'atining yutuqlaridan deyish mumkin.

Xoreografiya va raqs asoslari fani san'atshunos-jurnalistlarni o'qitishda zarur fanlardan hisoblanadi. Ushbu fan xoreografiya va raqs san'ati asoslarini, shakllanishi va taraqqiyotini, tarixini, turli millatlarning folklor va etnografiyasi, xalq ijodiyotining turlari va farqlari, raqs san'ati janrlari o'qitiladi. Xoreografiya va raqs san'ati ta'limida «Ustozshogird» an'analari juda keng miqiyosda yo'lga qo'yilgan.

O'zbek raqsi XX - asr davomida xalq orasida bayram va marosimlar bilan bog'liq holda an'anaviy va zamonaviy sahna talablari asosida qayta ishlangan shakllarda yashab keldi. Xalq raqsi va sahnaviy raqs bir-birini to'ldirgan hamda ta'sir ko'rsatgan holda muayyan bosqichlarni bosib o'tdi. O'zbek raqs maktabi asoschilari Usta Olim Komilov, Tamaraxonim, Mukarrama Turg'unboyeva va ularning safdoshlari Isohor Oqilov, Roziya Karimova, Gavhar Rahimovalar mashaqqatli mehnat qildilar, ijodiy izlanishlar olib bordilar. Keyin ularning safdoshlari Isohor Oqilov, Roziya Karimova, Gavhar Rahimovalar mashaqqatli mehnat qildilar, ijodiy izlanishlar olib bordilar va bizgacha juda kerakli bilimlar qoldiradilar. Ularning sayi harakatlari natijasida tashkil qilingan «Bahor», «Shodlik», «Lazgi», raqs ansambllari butun jahonni lol qoldirib zabt etdi. Viloyatlarda tashkil qilingan havaskorlik ashula va raqs ansambllarida oddiy mehnatkash xalq orasidan haqiqiy iste'dodli raqqos va raqqosalarni izlab topdilar. Ularni raqs san'ati bo'yicha ta'lim olishlari uchun Toshkentda yangi ochilgan balet maktabiga jalb qildilar. Keyin o'z bilim va ko'nikmalarini mehir bilan berdilar, o'qitdilar. Ular tarbiyalagan Tamara Yunusova, Zulayho Rahmatul-layeva, Dilbar Abdullayeva, Erkinoy Rasulxo'jayeva, Nella Bashirova, Valentina Romanova, Ra'no Nizomova, Ditora Karimova, Liliya Rasulova, Alla Rahimjonova, Samiyy Ahmadiyeva, Erkinoy Rasulova, Mo'tabar Yo'ldosheva singari raqqosa qizlar ilk raqs ansamblining qaldirg'ochlari bo'lib tarixda qoldilar. Usta Olim Komilov, Tamaraxonim, Mukarrama Turg'unboyeva, Isohor Oqilovlarning sayi harakatlari tufayli o'zbek milliy raqs maktabiga asos solindi. Usta Olim Komilov, Tamaraxonim, Mukarrama

Turg'unboyevlar birgalikda betakror va o'ziga xos o'zbek milliy doira usullariga raqs harakatlarini o'ylab topib, 5 qismdan iborat bo'lgan «Doira darsi», darsligini ishlab chiqdilar. Bugungi kungacha ushbu darslik o'zbek raqs san'ati ta'limida «Raqs alifbosi» sifatida qo'llanilib, ko'z qorachig'iday asrab avaylab kelinmoqda. Roziya Karimova o'zbek raqs maktabining uchta yo'nalishi bo'yicha bir qancha o'quv adabiyotlarini yaratdi. Akbar Mo'minov, Valentina Romanova, Ra'no Nizomova, Qo'rqmas Sagatov, Erkinoy Saitova, O'g'iloy Muxamedova kabi pedagoglar o'zbek raqs san'ati ta'limining yangicha pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqdilar. Musiqa va san'at maktablari, kollejlari, litseylari iqtidorli, iste'dodli yoshlarning qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish uchun xizmat qilgan bo'lsa, institutda minglab raqqosalar, baletmeysterlar, pedagoglar yetishib chiqib, shu soha bo'yicha ta'lim berishga ijodiy faoliyatga safarbar qilindi. Ular baletmeyster va pedagoglar sifatida badiiy ijodiyot taraqqiyoti rivojiga o'z hissalarini qo'shib kelmoqdalar. Ustoz M.Turg'unboyeva, I.Oqilovlar sahnalashtirgan raqsar hozirgi kun raqs ta'limida «Merosiy raqsar» predmeti sifatida, sof holda yangi ijrochilarga o'qitilib kelinmoqda. Yetuk baletmeysterlar hisoblanmish Qunduz Mirkarimova, Yulduz Ismatova, Ravshanoy Sharipova, Viloyat Oqilova, Shokir Ahmedov, Qodir Mo'minov, Karima Uzoqova shu kabi taniqli raqs san'ati yulduvlari, raqs san'atida obroz yaratish bo'yicha o'z maktablariga, ajiralib turuvchi uslublariga egalar.

Raqsnı halqimiz o'zining eng sevgan san'at turi sifatida qabul qilishi bu musiqa va tana harakatining mukammal va betakror takrorlanmasligidandir.

Raqs san'ati o'ziga xos mazmun va chuqur ma'noga egaligi bilan xalq qalbiga yaqindir. Ayniqsa, xalq raqsar orqali halqning tarixi, turmush tarzi, vodiy, voxa va o'lkalariga hos ajib tarovati, mehnat jarayoni, yuksak madaniyati, insoniy fazilatları, ayol- qizlarning ibo- hayosi, yigitlar va erkaklarning kuch-qudrati, g'ururi, bolalarning sho'xligi, bayram va xursandchilikları tarannum etilishi bilan birga, insonning qayg'u-alamli kunları, dardu- firog'i tasvirlanadi. Inson hayotini, tabiatdagi voqealarnı raqs san'ati orqali halqqa yetkazish uchun uning obrazlilikini ta'minlash lozim. Xoreografik obraz yaratishdagi eng muhim narsa, raqsdagi muayyan qahramonni ko'rsatishga yordam beruvchi harakatlarnı tanlab olishdir. Gavda, oyoq, qo'l harakatlarining ma'nodorligi raqs mazmuniga mos bo'lishi kerak. Shu sababli har bir raqsni sahnalashtirishdan oldin aniq maqsadni ko'zlagan holda musiqa tanlanadi. Ustoz baletmeysterlar sahnalashtirgan raqsarining xususiyati shundaki, yakka raqs yoki ommaviy raqsarining yakka ijro etiladigan qismlariga raqqosalarnı tanlashda ularning qobiliyati va imkoniyatini inobatga oladilar. Ularga xos xarakterli kuylarnı sinchiklab tanlab, mos keladigan harakatlardan foydalanganlar. Ayniqsa, M.Turg'unboyeva Valentina Romanova uchun «Qo'g'irchoq» raqsini, Tamara Yunusova uchun «Bahor» raqsini, Seviliya Tanguriyeva uchun «Sho'x qiz»ni, Qunduz Mirkarimova uchun «G'ayratli qiz», «Doira raqsini, Ma'mura Ergasheva uchun «Munojot» raqsini, O'g'iloy Muxamedova uchun qo'shig'i bilan ijro etilgan «Qizlar valsini, Florida Nizamutdinova uchun «Uyg'urcha», «Pokistoncha», «Hindcha» raqsarini sahnalashtirganda yuqorida keltirilgan talablarnı inobatga olganlar. Ustozlar raqqosalardan aktyorlik mahoratini ishga solishni talab qilganlar. Bu raqsarini ular zo'r mahorat, o'zgacha jo'shqinlik, takrorlanmas did va

harakter, nafosat va malohat bilan ijro etishganki, halqimiz qalbidan o'chmas iz qoldirdi va hozirgi kun raqs maktabiga asos bo'lgan an'analarni shakllantirdi.

Ushbu kichik maqolada xoreografiya va raqs asoslari fanini o'qitish haqida yaxlit tasavvur hamda ma'lum yo'nalishlar berilgan. Unda fanni o'qitishning zamonaviy talab va ehtiyojlarining qisqacha sharhiva ko'rinishi, xoreografiya va raqs asoslari fanini o'qitishda innovatsiyalarning ahamiyati, vazifalari va maqsadi asoslab berilgan. Xoreografiya va raqs san'atining kino, teatr, estrada va ommaviy bayram tomoshalarida tadbiq etish masalalari, fanning yutuqlari bilan tanishtirish, kelajakdagi va tarixdagi izlanishlarining yo'nalishini belgilash, tavsiya qilingan har bir yosh bilim olib kelayotgan ras o'quvchilari, bilishi kerak bo'lgan tarixiy shaxslar, raqs ustozlari haqida, ularning xoreografiya faniga qo'shgan hissalarini, say harakatlari haqida ham ma'lumotlar berilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. E. Y. Saitova, N.E. Abraykulova. Xoreografiya va raqs san'at asoslari. Toshkent 2015.
2. www.ziyo.com kutubxonasi.
3. R. Karimova O'zbek raqslari. Toshkent 2003.